

ABU ALI IBN SINONING HAYOT YO'LIGA NAZAR

*Tursunova Dilnura Akram qizi**1-son Davolash ishi fakulteti 5-bosqich talabasi**Ilmiy rahbar: Maxmudova Aziza Nugmanovna, professor,**Ijtimoiy va gumanitar fanlar kafedrasi mudiri**Samarqand davlat tibbiyot universiteti*

Annotatsiya: Ibn Sino, G'arbda Avicenna nomi bilan tanilgan, o'rta asrlar sharq falsafasi va tibbiyotining buyuk namoyandalaridan biridir. Ibn Sinoning asosiy asarlari, jumladan "Tibbiyot qonuni" va "Shifo kitobi", tibbiyot va falsafa sohalarida qoldirgan merosini yoritadi. Uning g'oyalari Yevropada Renessans davrida ham dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan. Umuman olganda, maqola Ibn Sinoning hayoti va merosining insoniyat tarixi uchun qanday muhim ekanligini ochib beradi.

Kalit so'zlar: falsafa, tibbiyot, Buxoro, ilm-fan, hukmdorlar, sayohatlar, ta'lim.

Аннотация: Ибн Сина, известный на Западе как Авиценна, является одним из величайших деятелей средневековой восточной философии и медицины. Основные труды Ибн Сины, включая «Канон врачебной науки» и «Книгу исцеления», освещают его наследие в области медицины и философии. Его идеи были актуальны в Европе в эпоху Возрождения. В целом статья показывает, насколько важны жизнь и наследие Ибн Сины для истории человечества.

Ключевые слова: философия, медицина, Бухара, наука, правители, путешествия, образование.

Abstract: Ibn Sina, known in the West as Avicenna, is one of the great figures of medieval Eastern philosophy and medicine. Ibn Sina's major works, including the "Canon of Medicine" and the "Book of Healing", highlight his legacy in the fields of medicine and philosophy. His ideas were still relevant in Europe during the Renaissance. In general, the article reveals how important Ibn Sina's life and legacy are for the history of mankind.

Key words: philosophy, medicine, Bukhara, science, rulers, travel, education.

Ibn Sinoning otasi Abdulloh Balx shahridan bo'lib, Somoniylar amiri Nuh ibn Mansur (967—997) davrida Buxoro tomoniga ko'chib, Xurmaysan qishlog'iga moliya amaldori etib tayinlanadi. U Afshona qishlog'ida Sitara ismli qizga uylanib ikki o'g'il farzand ko'radi. O'g'illarining kattasi Husayn (Ibn Sino), kenjasi Mahmud edi. Husayn 5 yoshga kirgach Ibn Sinolar oilasi poytaxt — Buxoroga ko'chib keladi va uni o'qishga beradilar. 10 yoshga yetar-etmas Ibn Sino Qur'on va adab darslarini to'la o'zlashtiradi. Ayni vaqtda u hisob va aljabr bilan ham shug'ullanadi, arab tili va adabiyotini mukammal egallaydi. Ibn Sinoning ilm sohasidagi dastlabki ustozlari Abu Abdulloh

Notiliy edi. U el orasida hakim va faylasuf sifatida mashhur bo'lgani uchun otasi Ibn Sinoni unga shogirdlikka berdi. Abu Ali tinmay mutolaa qilib, turli ilm sohalarini o'zlashtirishga kirishdi. U musiqa, optika, kimyo, fiqh kabi fanlarni o'qidi, xususan, tabobatni sevib o'rgandi va bu ilmda tez kamol topa boshladi. Ibn Sinoning tib ilmida yuksak mahoratga erishishida buxorolik boshqa bir tabib Abu Mansur al-Hasan ibn Nuh al-Qumriyning xizmati katta bo'ldi. Ibn Sino undan tabobat darsini olib, bu ilmning ko'p sirlarini o'rgangan. Qumriy bu davrda ancha keksayib qolgan bo'lib, 999-yilda vafot etdi.

Ibn Sinoning otasi Abdulloh Balx shahridan bo'lib, Somoniylar amiri Nuh ibn Mansur (967—997) davrida Buxoro tomoniga ko'chib, Xurmaysan qishlog'iga moliya amaldori etib tayinlanadi. U Afshona qishlog'ida Sitora ismli qizga uylanib ikki o'g'il farzand ko'radi. O'g'illarining kattasi Husayn (Ibn Sino), kenjasi Mahmud edi. Husayn 5 yoshga kirgach Ibn Sinolar oilasi poytaxt — Buxoroga ko'chib keladi va uni o'qishga beradilar. 10 yoshga yetar-etmas Ibn Sino Qur'on va adab darslarini to'la o'zlashtiradi. Ayni vaqtda u hisob va aljabr bilan ham shug'ullanadi, arab tili va adabiyotini mukammal egallaydi. Ibn Sinoning ilm sohasidagi dastlabki ustozlari Abu Abdulloh Notiliy edi. U el orasida hakim va faylasuf sifatida mashhur bo'lgani uchun otasi Ibn Sinoni unga shogirdlikka berdi. Abu Ali tinmay mutolaa qilib, turli ilm sohalarini o'zlashtirishga kirishdi. U musiqa, optika, kimyo, fiqh kabi fanlarni o'qidi, xususan, tabobatni sevib o'rgandi va bu ilmda tez kamol topa boshladi. Ibn Sinoning tib ilmida yuksak mahoratga erishishida buxorolik boshqa bir tabib Abu Mansur al-Hasan ibn Nuh al-Qumriyning xizmati katta bo'ldi. Ibn Sino undan tabobat darsini olib, bu ilmning ko'p sirlarini o'rgangan. Qumriy bu davrda ancha keksayib qolgan bo'lib, 999-yilda vafot etdi. O'sha kezlarda hukmdor Nuh ibn Mansur betob bo'lib, saroy tabiblari uni davolashdan ojiz edilar. Dovrug'i butun shaharga yoyilgan yosh tabibni amirni davolash uchun saroyga taklif qiladilar. Uning muolajasidan bemor tezda sog'ayib, oyoqqa turadi. Evaziga Ibn Sino saroy kutubxonasidan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Somoniylarning kutubxonasi o'sha davrda butun O'rta va Yaqin Sharqdagi eng katta va boy kutubxonalardan sanalardi. Ibn Sino bir necha yil davomida shu kutubxonada kechayu kunduz mutolaa bilan mashg'ul bo'lib, o'z davrining eng o'qimishli, bilim doirasi keng kishilaridan biriga aylandi va shu paytdan boshlab o'rta asr falsafasini mustaqil o'rganishga kirishdi. U yunon mualliflarining, xususan, Aristotelning "Metafizika" asarini berilib mutolaa qildi. Lekin bu kitobda bayon qilinganlarning aksariyati Ibn Sinoga tushunarsiz edi. Ibn Sino zaruriy bilimlarning barchasini Buxoroda oldi. Olimning ilmiy ijodi 18 yoshidan boshlandi. U Nuh ibn Mansurga atab nafsoniy quvvatlar haqida risola, "Urjuza" tibbiy she'riy asari, o'z qo'shnisi va do'sti Abu-l-Husann al-Aruziyning iltimosiga binoan, ko'p fanlarni o'z ichiga olgan "At-Hikmat al-Aruziy" ("Aruziy hikmati") asarini ta'lif etdi. Undan tashqari, boshqa bir do'sti faqih Abu Bakr al-Barqiy (yoki Baraqiy) ning iltimosiga

ko'ra, 20 jildli "Al-Hosil va-l-mahsul" ("Yakun va natija") qomusiy asari hamda 2 jildli "Kitob al-bir val-ism" ("Sahovat va jinoyat kitobi")ni yozdi.

Qoraxoniylar 999-yil Buxoroni zabt etib, somoniylar davlatini ag'darganidan keyin Ibn Sino hayotida tashvishli notinch va og'ir damlar boshlandi. 1002-yil uning otasi vafot qildi. Ikki sulola vakillarining taxt uchun kurashi 1005-yilgacha davom etib, oxiri qoraxoniylarning butkul g'alabasi bilan tugadi. Bunday vaziyatda Buxoroda ortiq qolib bo'lmas edi. Shu bois Ibn Sino o'z yurtini tark etib Xorazmga bosh olib ketdi. Xorazmning poytaxti Gurganj (Urganch) da zamonasining ko'pgina taniqli olimlari to'plandi. Yirik matematik va astronom Abu Nasr ibn Iroq (1034-yil vafot etgan), atoqti tabib va faylasuflar Abu Sahl Masihiy (1010-yil vafot etgan). Jurjondalik vaqtida Ibn Sino ham ilmiy ijod bilan shug'ullandi, ham tabib sifatida faoliyat ko'rsatdi. Bu yerda u shogirdining iltimosiga ko'ra, mantiq, falsafa va boshqa fanlarga oid bir nechta risola yozdi va eng muhimi "Tib qonunlari"ning dastlabki qismlarini yaratdi. 1014-yil olim Jurjonni tark etib, Rayga ko'chdi. Ibn Sino Rayga kelgan vaqtida bu yerda buvayhiylardan bo'lmish Majduddavla Abu Tolib Rustam (997—1029) va uning onasi Sayyida Xotun hukmronlik qilar edilar. Bu yerda Ibn Sino savdoyi dardiga chalinib qolgan Majduddavlani davoladi va shu sababli saltanat tepasida turgan Sayyidaning hurmat-ehtiromiga sazovor bo'ldi. Ibn Sinoning ilmiy merosini shartli ravishda 4 qismga, ya'nn falsafiy, tabiiy, adabiy va tibbiy sohalarga bo'lish mumkin, olim shularning har birida chuqur iz qoldirgan. Lekin Ibn Sino asarlarining miqdoriy nisbatiga nazar solsak, olimning qiziqish va e'tibori ko'proq falsafa va tibga qaratilganinn ko'ramiz. Garchi, uni "Avitsenna" sifatida G'arbda mashhur qilgan uning tibbiy merosi, xususan, "Tib qonunlari" bo'lsada, "Shayx-ar-ra'is" nomi, eng avval, uning buyuk faylasufligiga ishoradir.

Ibn Sino asosan tibbiyot va falsafa sohalaridagi ishlari bilan mashhurdir. Uning eng mashhur asari "Tibbiyot qonuni" (Al-Qanun fi al-Tibb) bo'lib, bu asar o'z davrida tibbiyotning eng muhim manbalaridan biri hisoblangan. "Tibbiyot qonuni"da u kasalliklar, ularning sabablarini, davolash usullarini va tibbiy amaliyotlarni batafsil bayon etadi. Bu asar Yevropada o'n asrdan ortiq davomida tibbiyot ta'limida asosiy manba sifatida xizmat qilgan. Bundan tashqari, Ibn Sino falsafiy asarlar yozgan bo'lib, ularning eng mashhurlari "Shifo kitobi" (Kitab al-Shifa) va "Nizomiy" (Kitab al-Nizami)dir. U o'z asarlarida Aristotel va Platonning g'oyalarini o'zlashtirib, o'ziga xos falsafiy tizim yaratgan. Ibn Sinoning merosi juda keng qamrovli bo'lib, u nafaqat tibbiyot va falsafa, balki boshqa fanlar — astronomiya, matematika va mantiq sohalarida ham o'z izini qoldirgan. Uning g'oyalari Yevropaga tarqalib, Renessans davrida ko'plab olimlarga ilhom bergan. Bugungi kunda Ibn Sinoning asarlari nafaqat ilmiy tadqiqotlarda, balki axloqiy va ma'naviy tarbiya sohalarida ham o'rganilmoqda. U insonning ruhiy va jismoniy salomatligini bir butun sifatida ko'rganligi sababli, uning g'oyalari zamonaviy tibbiyotda ham dolzarb ahamiyatga ega. Abu Ali Ibn Sino

hayoti va faoliyati insoniyat tarixidagi eng yorqin sahifalardan biridir. Uning ilm-fanga qo'shgan hissasi va axloqiy g'oyalari bugungi kunda ham ahamiyatini yo'qotmaydi. Ibn Sinoning merosi nafaqat Sharq madaniyatining, balki butun dunyo ilm-fanining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. U o'zining bilimlari va tajribalari bilan kelajak avlodlarga yo'l-yo'riq ko'rsatishda davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyot va havolalar:

1. Jurayev, S. S. O. G. L. (2023). ABU ALI IBN SINONING FALSAFIY QARASHLARIDA “INOYAT”(العناية) TUSHUNCHASI VA UNING MOHIYATI. International Scientific Journal of Biruni, 2(1), 43-47.
2. Jurayev, S. S. O. G. L. (2022). ABU ALI IBN SINONING INSON VA UNING MA'NAVIY KAMOLOT MASALASIGA MUNOSABATI. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue .902-908 ,)23
3. Jumayev G.I. “Audiomanuscript” – a project on the study of oriental manuscript sources. // Journal of Social Research in Uzbekistan, 2023. P. 50-52.
4. Jumayev G.I. Boyondurlar: tarixi va etimologiyasi. // Educational Research in Universal Sciences. Volume 2, Issue 17. December. 2023. p.215-219.